

Starczewski, Stanisław

Przyczynek do udziału 11 pułku ułanów im. Marszałka Edwarda Śmigłego Rydza w dniach przewrotu majowego 1926 r.

Notatki Płockie 40/4-165, 24-26

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZYCZYNEK DO UDZIAŁU 11 PUŁKU UŁANÓW IM. MARSZAŁKA EDWARDA ŚMIGŁEGO RYDZA W DNIACH PRZEWROTU MAJOWEGO 1926 R.

W "Notatkach Płockich" /nr 1 z 1993 r./ pisałem o działaniach 4 pułku strzelców konnych w trudnych dniach majowych 1926 roku. Te dni dla stacjonującego w Ciechanowie drugiego pułku XIII Brygady Kawalerii /zwanej czasem Płocką Brygadą Kawalerii/ były o wiele trudniejsze - pułk doszedł do Warszawy, brał udział w bratobójczych walkach i poniósł straty w ludziach oraz sprzęcie.

Z zachowanych dokumentów historycznych odtworzyć można działania pułku i jego pododdziałów, drogę przebytą na pole walki, akcje bojowe w obrębie stolicy i drogę powrotną do stałego miejsca postoju. Pozostawiając historykom szczegółowe opisy i analizę walk szwadronów i plutonów pułku, ograniczę się w tym artykule tylko do wspomnienia niektórych wydarzeń oraz nazwisk oficerów związanych z nimi. Nie ma żadnych wątpliwości, że pułk brał udział w wypadkach majowych po stronie marszałka J. Piłsudskiego. Znany kolekcjoner i autorytet historii kawalerii, pan mgr inż. Lesław Kukawski tak pisze we wstępie do artykułu o 11 p. uł. w periodyku "Korń Polski": "Trzy pułki kawalerii II Rzeczypospolitej kultywowały tradycje I Brygady Legionów komendanta Józefa Piłsudskiego, wywodząc się w prostej linii, poprzez swój korpus oficerski z 1 pułku ułanów Legionów Polskich Beliny-Prażmowskiego. Uwidaczniało się to między innymi w osobach szefów tych pułków. Były to: 1 pułk szwoleżerów Józefa Piłsudskiego, 7 pułk ułanów Lubelskich im. Gen. Kazimierza Sosnkowskiego i 11 pułk ułanów legionowych im. Marszałka Edwarda Śmigłego Rydza".

"Pułk wyruszył /do Warszawy/ na ustny rozkaz dowódcy 2 Dywizji Kawalerii gen. gen. Orlicz - Dreszera. Z powodu nieobecności służbowej dowódcy pułku w czasie wymarszu z Ciechanowa dowództwo objął mjr Piotr Głogowski. Płk SG Marian Mochnacki dopędził maszerujący pułk autem pod Nasielskiem i tam objął dowództwo. Rozkaz alarmu dla pułku otrzymał mjr Głogowski dnia 11 maja, przebywając w Warszawie w sprawach osobistych. Gen. G. Orlicz - Dreszer - wezwał mjr. Głogowskiego o godzinie 1-szej dnia 12 maja, wydając rozkaz natychmiastowego wymarszu z Ciechanowa i przybycie do rejonu Rembertów. Mjr Głogowski opuścił Warszawę samochodem dopiero o godz. 4. Powodem opóźnienia był remont auta znajdującego się w Warszawie. Do Ciechanowa dowiózł rozkaz o godz. 7.30. Pododdziałów nie zastał już w koszarach, gdyż wyruszyły na ćwiczenia w terenie odległym od koszar ok. 6 km. Wezwane szwadrony zjawiły się w koszarach około godziny 10-ej."

Zwraca uwagę fakt ominięcia zależności służbowej, ale nie dziwi w tej konkretnej sytuacji. Dowódca dywizji wydaje bezpośrednio rozkaz wymarszu pułku, a do-

wódca brygady płk Kociszewski chyba o tym nie wie. Wychodzi on z Płocka dopiero razem z 4 pSK, w myśl rozkazu telefonicznego Dowództwa 2 Dywizji Kawalerii, pod Warszawę 13 maja o godz. 17-ej.

"11 p. Uł. wyruszył marszem z Ciechanowa dnia 12 maja, godz. 13.15 i osiągnął Warszawę dnia 13 maja, godz. 3. Został skierowany do koszar 36 pp, zajmując stajnie I Dyonu Taborów. Przebył ogólną przestrzeń 106 km. Taborzy miały wyjść /z Ciechanowa/ w godzinę po wymarszu pułku z wyjątkiem wozu amunicyjnego, sanitarnego i dwukółki ze sprzętem łączności, które maszerowały z pułkiem. Do szwadronu CKM stacjonującego w Przasnyszu został wydany pisemny rozkaz, zawieszony przez rtm. Platonoffa z 1 p. Szwoł., zawierający dyspozycję, wydane na odprawie /w pułku/ i rozkaz samodzielnego wymarszu z Przasnysza na Pułtusk do Zegrza, gdzie otrzyma dalsze rozkazy. Marszruta pułku: Ciechanów, Nowe Miasto, Nasielsk, Zegrze, Nieporęt, Warszawa-Praga. Wbrew dotychczasowym utartym metodom stosowano w czasie marszu tempo szerokiego klusa, dając koniom swobodę ruchu ku przodowi, co dało b. dodatnie wyniki oraz zastosowano marsz szwadronów samodzielnie, na dużych odległościach, przez co teren był należycie wyzyskany. Połączenie marszu klusem z marszem piechotą, zamiast maszerowania stępem, w znacznej mierze przyczyniło się do utrzymania świeżości i gotowości ludzi i koni.

W m. Kuków krótki odpoczynek /45 minut/, pojenie koni oraz krótka odprawa dla oficerów i chorążych. Przestrzeń Nasielsk-Zegrze przebył pułk maszerując przeciętnie 1 km pieszo na 4 klm klusem /na marsz konno stępem przeznaczano najwyżej 200 mtr./ O godz. 21.15 osiągnął pułk m. Borowa Góra /2 klm. od Zegrza/ gdzie została wydana amunicja, co trwało około 45 minut, /40 sztuk na kbk. i po 2 granaty ręczne/. Szkoła Podoficerska pod dowództwem mjr. Koczwały otrzymuje rozkaz zajęcia mostu na Narwi dla zapewnienia przejścia przez rzekę. Powracający z Ciechanowa samochodem rtm. Platonff otrzymał polecenie nawiązania łączności z Dowództwem Dywizji, celem przestania - już do Zegrza szczegółowych rozkazów dla pułku. Z powodów niezależnych pułk żadnych wiadomości nie otrzymał, wobec czego o godz. 21.30 został wysłany samochodem do Warszawy por. Zbierchowski dla odszukania i zameldowania w Dowództwie Dywizji, że 11 p. Uł. maszeruje na Białotęgę w kierunku Warszawy. O godz. 21.30 sytuacja w Warszawie nie była pułkowi znana, pod Zegrzem dowiedziano się, że przed 30 minutami przeszedł w kierunku Warszawy 13 pp/Leg./".

"O godz. 22 przemaszerował pułk przez Zegrze i most na Narwi, kierując się przez Nieporęt i Białotkę do Warszawy. Droga piaszczysta i bagnista, pogodnie, noc ciemna. Przestrzeń pomiędzy Zegrzem i Warszawą przebył pułk naprzemien pieszo i kłusem, zwiększając tempo marszu w miarę rozjaśniania się. O godz. 1.30, 13 maja pod m. Rębielin powrócił do pułku por. Zbierchowski z rozkazem, meldując, że w koszarach 6 pp, znajduje się Dowództwo Grupy płk. Sikorskiego /Franciszka/, u którego ma zameldować się Dowódca 11 p. Uł., przyprowadzisz pułk do koszar 1 Dyonu Taborów. Równocześnie poinformował por. Zbierchowski, że na Pradze znajduje się Marszałek Piłsudski. Z powodu mylnego zrozumienia rozkazu, dowódca Szwadronu CKM zatrzymał się na dłuższy odpoczynek przed Pułuskim, zamiast w Zegrzu, przez co spóźnił swoje przybycie do pułku, gdzie zameldował się dnia 13 V o godz. 12.30. - Taborzy pod dowództwem chor. Jaworskiego przybyli do Warszawy 13 V o godz. 14-ej, pokrywając przestrzeń około 120 klm jednym marszem, przy dużym obciążeniu wozów".

Tak więc w Warszawie znalazły się szwadrony: 1-szy, 2-gi, 3-ci, szwadron CKM, Szkoła Podoficerska, Drużyna Dowódcy Pułku, pluton łączności i taborzy.

Stan liczbowy oficerów, szeregowych oraz ilości broni: oficerów - 21, chorążych - 3, szeregowych - 367, koni - 375, kbk - 320, szabel - 350, CKM - 6, RKM - 4.

Od godz. 7 rano 13 maja 11 pułk Ułanów wszedł do akcji bojowej na terenie Warszawy, działając w grupie wojsk Marszałka Piłsudskiego. Działania pułku i jego pododdziałów nie wchodzi w zakres treści tego artykułu, wspomnę tylko, że po obu stronach oprócz broni strzeleckiej była w użyciu broń maszynowa, granaty, miotacze min, artyleria, samochody pancerne - a nawet lotnictwo. Ogniem broni maszynowej pułk zestrzelił 2 samoloty. Zacytuję jeszcze jeden fragment ze "Sprawozdania z działalności 11 p. Uł. w czasie od dnia 12 V do dnia 20 V 1926 r. Komisji Likwidacyjnej gen. L. Żeligowskiego, które daje obraz nieoczekiwanych spotkań w tych tragicznych dniach majowych:

- "Patrol pod dtwem por. Kroenitz, wysłany o zmierzchu /14 V/ na Wilanów został tam zaatakowany przez konny oddział Policji Państwowej w sile około 30 szabel. Następne patrole wysyłane w tym kierunku były wstrzymywane ogniem placówek wysuniętych z Wilanowa na Drogę Królewską".

"W dniu 15 V wszystkie działania pułku odbyły się bez oddania strzału. O godz. 18-ej padły od strony przeciwnej 4 strzały armatnie, na co grupa mjr. Głogowskiego posunęła się na Wilanów, mając na lewym skrzydle kompanię 1 pp. Leg., aż do bezpośredniego zetknięcia się z przeciwnikiem /57 i 58 pp. w Wilanowie/. - W tej chwili zostało ogłoszone podpisanie rozejmu. - Wobec tego pułk został ściągnięty do Parku Natolin i stamtąd odmaszerował na nocleg do m. Służewo, ubezpieczając się od połudn. zachodu 1 szw. i 2 CKM na drogach do Gorkiewki i Wyczółki. W przemarszu utrzymano łączność z 1 pSK.

W dniu 16 V pobyt w m. Służewo. W dniu 17 V

odmarsz do Warszawy, do koszar Huzarskich. - Pułk odszedł z Goławka do Ciechanowa dn. 24 VI - 21.15 przybył do Ciechanowa dn. 26 VI - g. 12.30."

Wróćmy jeszcze do dni poprzedzających wyjąście pułku z garnizonu. Od dnia 5 maja do 11 maja rozkazy dzienne pułku podpisuje mjr Głogowski, z wyjątkiem z dnia 7 maja, podpisanym przez mjra Filipowicza. Podobnie, jak w rozkazach dziennych 4 pSK, R. Dz. 11 p. Uł. nie ma żadnych informacji, wskazujących na rozwój w dniach 12-15 maja 1926 r. Następne rozkazy, od 12 aż do dnia 22 V podpisane są przez rtm. Mączewskiego, prawdopodobnie dowódcę 4 szwadronu, który pozostał w garnizonie Ciechanów. Dopiero cytowany niżej rozkaz wnosi coś nowego.

"R. Dz. Nr 117/26 z dn. 25.5.1926 r. p. 2. Objęcie garnizonu. Z dniem dzisiejszym objęciem Komendę Garnizonu Ciechanów. - P. 4. Wyjazd. Dn. 26. Wyjedzie do pułku por. Szalikaszwilli Dymitr, uł. Taborowski Piotr i Łączyński Stanisław. - P. 6. Powrót z pułku. Dn. 25.5.26 r. powrócił z pułku kpr. Strzelecki Edward. W/w przyjmie 4 szwadron w stan żywieniowy.

- Dca Pułku /-/ Mochnacki Płk S.G."

W treści dalszych rozkazów dominują notatki o wyjazdach do i powrotach z pułku. Dopiero cytowany następny rozkaz dnia 29 maja zawiera istotne informacje:

"R. Dz. Nr 121/26 z dn. 29.5.1926 r. p. 5. Straty w dn. 13-15.V. b.r. Dla celów ewidencyjnych podaję, że w czasie od dnia 12 do 15 maja zmarli lub zostali ranni niżej wymienieni szeregowcy 11 p. Uł.: - Zmarli: st. uł. Kaliwoda Wincenty /szk. podof./, uł. Chudziński Józef /szk. podof./, uł. Kozłowski Józef /szk. podof./, uł. Nikończuk Jakub /3 szw./, Ranni: kapr. zaw. Nowicki Antoni /szk. podof./, kapr. nadterm. Bonisławski Stanisław /szw. CKM/,

kapr. nadterm. Dynus Józef /szw. 3./, kapr. nadterm. Osiecki Kazimierz /szk. podof./, ułan Bartniczak Paweł /szk. podof./, uł. Klus Czesław /szk. podof./, uł. Marzęcki Edward /szk. podof./, uł. Wachocki Stanisław /3 szw./, uł. Burkacki Stefan /pl. łączn./, uł. Piórkowski Bolesław /1 szw./, uł. Oleksik Aleksander /2 szw./, st. uł. Banachowski Józef /2 szw./, uł. Stanisławski

Stanisław /Of. Szk. Int. n. e. 11 p. Uł. /

Dca Pułku /-/ Mochnacki Płk S.G."

"R. Dz. Nr 126/26z dn. 5.6.1926 r. p. 8. Uzupełnienie R. Dz. Nr 125/26, pkt. 5 /chyba 121/26 - przyp. aut./ Uzupełniam w ten sposób, że w wykazie rannych pominięty został ułan Małek Czesław /2 szw./ ranny w lewe udo.

Dca Pułku /-/ Mochnacki Płk S.G."

Zastanawiałem się, kto z oficerów 11 p. Uł. był w tym czasie pierwszym zastępcą dowódcy pułku, a kto kwatermistrzem /zwyczajowo drugim zastępcą/. Nie znalazłem w przeglądanych materiałach żadnej wzmianki o tym. Wydaje mi się, że na podstawie występowania wielokrotnie w znaczących sytuacjach nazwiska mjr. Głogowskiego oraz mjr. Filipowicza a także cytowanych niżej rozkazów dziennych pułku, przyjąć można, iż I zastępcą dowódcy był mjr Piotr Głogowski, II zastępcą - mjr Julian Filipowicz - chociaż niejasne jest, jakie stanowisko w pułku zajmował najwyższy stopniem

/poza dowódcą/ oficer, płk Stanisław Nowakowski.

"R. Dz. Nr 133/26 z dn. 1.6.1926 r. P.3. Powrót. Dn. 14 b.m. powrócił do pułku płk Nowakowski Stanisław po ukończeniu Kursu w DCW Rembertów.

P.4. Wyjazd. Dn. 14 b.m. wyjechał płk Nowakowski Stanisław do m.p. pułku.

Dca Płku służb. nieobecny, w/z /-/ Mączewski rtm."

"R. Dz. Nr 146/26 z dn. 30.6.1926 r. P.2. Wyjazd na urlop i objęcie zastępstwa. W dniu dzisiejszym wyjeżdżam na 4-ro tygodniowy urlop wypoczynkowy /od 1.7. do 31.7.26 r./ Na czas mego urlopu zastępował mnie będzie mjr Głogowski Piotr./ Zas. Rozk. 2 D.K. Nr 28/26, P.2. 18./

Dca Płku, /-/ Mochnacki Płk S.G."

Z innych oficerów, którzy brali udział w czasie Przewrotu Majowego w działaniach pułku, wymienić należy mjr. Józefa Koczwarę /dowódcę Szkoły Podoficerskiej /, rtm. Eugeniusza Chwalibóg- Pieceka /dowódcę 1-go Szw./, por. Józefa Dworakowskiego /młodszy oficer w 1-szym Szw./, rtm. Aleksandra Jankowskiego /dowódcę 2 Szw./, ppor. Antoniego Skibę /młodszy oficer w 2- gim Szw./, rtm. Stanisława Mittelstaedt-Rawicza /dowódcę 3-go Szw./, rtm. Józefa Sowińskiego /dowódcę Szw. CKM/, por. Jana Zbierchowskiego, por. Juliusza Kroenitza, por. Stefana Mosińskiego, por. Ludwika Antoniego Horodyskiego /adiutanta pułku/.

Na koniec jeszcze o stratach pułku. Charakterystyczna jest szczegółowość i dokładność wykazów strat, zarówno koni wymienionych w rozkazie, jak i sprzętu

oraz materiałów podanych w zestawieniu.

"R. Dz. Nr 122/26 z dn. 31.5.1926 r. P.7. Straty koni w dn. 1-15.5.26 r. Dla celów ewidencyjnych podaję wykaz koni zabitych, zaginionych i rannych w dniach 12-15.5. b.r.: A. Konie zabite - Nr ew. 359 "Kalif" /2 Szw./, Nr 122 "Mistrz" /Szk. Podof./, Nr 398 "Leniwy" /Szk. Podof./, Nr 178 "Otokar" /Szk. Podof./.

B. Konie zaginione - Nr ew. 6 "Mulat"/Szk. Podof./.
C. Konie ranne Nr ew. 826 "Nowaalia" /3 Szw./, Nr 336 "Kołyśka" /Szk. CKM/, Nr 119 "Józek" /Szk. Podof./, Nr 606 "Horendum" /Pl. Łączn./, szpak. lat 9, gniady /brak numeru/ wałach.

Dca Płku, /-/ Mochnacki Płk S.G."

W "Zestawieniu liczba koni rannych - 8 /przyp. aut./
Sprzet i materiały - płaszcze - 20, buty - 19, żabki do szabel - 49, ładownice - 20, pasy główne - 10, ostrogi - 37 /z pasami/, kalesony - 16, koszule - 16, rogatywki - 11, żabki do bagnatów - 10, niezbędniki - 29, orzełki - 36, koce - 23, menażki - 18, siodła - 8, koce pod siodła - 8, szczotki - 51, zgrzebla - 59, wiadra płócienne - 64, obrokniki - 57, kantary - 28, troki - 104, kinkietki - 99, łańcuchy - 37, uzdy - 6, wodze - 5, kbk - 11, bagnety - 11, szable - 7, ochraniacze - 84, mundury - 4, spodnie - 4."

O intensywności walk świadczy zużycie amunicji:

"Amunicja do kbk ostra - 37510, amunicja do CKM - 18995, granaty O.F.- 184, granaty F.1.- 184, naboje do pistol. - 164, zapalniki - 368."

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

1. Rozkazy Dienne 11 p. Uł. z lat 1925-1926 - CAW, sygn. I. 321.11.3.
2. Rozkazy Dienne 2-giej Dywizji Kawalerii z lat 1926- 1927 - CAW, sygn. I. 314.3.1.- T.1.
3. Sprawozdanie z działalności 11 p. Ułanów w czasie od dnia 12 V do dnia 20 V 1926 r. - Piłsudski Institute of America - Zesp. Akt Komisji Likwidacyjnej gen. L. Żeligowskiego.
4. L. K u k a w s k i , *Oddziały Kawalerii II Rzeczypospolitej* - 11

pułk Ułanów im. Marszałka Edwarda Śmigłego Rydza, "Koń Polski" 1993 nr 3, s. 33-37.

5. A. G a r l i c k i , P. S t a w e c k i , *Przewrót Majowy w Polsce*, "Wojskowy Przegląd Historyczny" 1977, nr 2, 1978, nr 1, 1979 nr 4.
6. *Przewrót Majowy 1926 r. w relacjach i dokumentach* - E. Kozłowski- KAW 1987 r. Warszawa.